

УДК 1:37:378

ПІДґРУНТЯ НЕОБХІДНОСТІ ПОДОЛАННЯ ДЕСТРУКТУ КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Євген Вдовиченко

*Херсонський державний аграрний університет,
біолого-технологічний факультет,
кафедра філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
вул. Стрітенська, 23, 73006, м. Херсон, Україна*

У статті проаналізовано корупційну складову у системі вищої освіти України. Акцентовано увагу на основних критичних елементах, до яких призводить корупція. Розглянуто основні аспекти деградації науково-освітнього життя нашої країни, їхні причини та наслідки. Звернуто увагу на відповідальність держави як інституту суспільної влади, що зумовлює системну ескалацію корупції в українському суспільстві.

Ключові слова: вища освіта, філософія освіти, держава, реформи, корупція, наука, університет, студенти, викладачі.

Серед глобальних проблем сучасності, від вирішення яких залежить подальший розвиток світового суспільства, однією з найактуальніших є проблема корупції. В останні десятиліття вона набула масовий характер та охопила всі сфери суспільного життя (економічну, політичну, соціальну, освітню та охорону здоров'я). Рівень корупції нині у нашій державі залишається досить високим.

Корупція є найбільшою перешкодою для економічного зростання і розвитку, здатною поставити під сумнів будь-які прогресивні трансформації у країні. Відбувається дезорієнтація громадян, які беруть участь у цьому процесі. у результаті автоматично складається нецивілізований формат спілкування, що стає благодатним ґрунтом для подальшого корупційного свавілля і деградації в усіх інших сферах суспільного життя.

На думку американського теоретика К. Фрідріха, корупція – це недолік політичної культури, свого роду моральна «хвороба», що веде до розпаду нормативних цінностей [1, с. 15–24]. Так, корупція в українському суспільстві породжується вадами системи суспільних відносин, ключова роль у яких належить державі як інституту суспільної влади. Саме відсутністю реальної демократично-правової держави на теренах України зумовлюються системні причини ескалації корупції в українському суспільстві й поширення цієї небезпечної соціальної хвороби до масштабів епідемії [2, с. 100]. Найгірше, що стало з Україною у роки її незалежності, це те, що явище корупції досить широко охопило її найважливішу галузь народного господарства – освіту, особливо її вищу складову. Як відомо, декларованою ціллю вищої освіти є засвоєння студентами знань, формування умінь та навичок їхньої майбутньої професійної діяльності. Тому багато у чому прямий вплив системи вищої освіти на студентів здійснюється на рівні раціонального засвоєння ними майбутньої професії та професійної поведінки. Але існує і непрямий, не завжди усвідомлюваний вплив соціальних інститутів та соціального середовища на індивідів у процесі їхньої підготовки до навчання і власне навчання у вищій школі. Норми цих соціальних інститутів нерідко засвоюються індивідами некритично, на рівні несвідомого, перетворюючись у звичні стереотипи соціальних дій, які випускники вищих навчальних закладів

здійснюють і у своїй професійній діяльності, й у приватному житті. Тому можна очікувати, що ставлення випускників університетів до корупції, а також участь у ній визначаються, крім інших факторів, і тим, як на них вплинули соціальні інститути і соціальне середовище у період підготовки і навчання у вищій школі.

Насправді український соціум майже не розуміє, до яких серйозних наслідків призводить корупція у системі вищої освіти України. Сучасне українське суспільство перебуває у глибокій системній кризі. Її подолання має створити передумови для виходу України на справжній цивілізований шлях суспільного розвитку. Поглиблення системної кризи може призвести Україну до втрати державної незалежності і цілісності або до встановлення у ній на невизначений час диктатури олігархії, яка стосовно пересічних громадян є значно жорстокішим інструментом насилля та гноблення, аніж «диктатура пролетаріату», з-під влади якої український народ нещодавно виборсався.

Сьогодні корупційна складова у системі вищої освіти України призвела до багатьох відверто критичних елементів у житті українського народу, що у недалекому майбутньому може призвести до його повної деградації на міжнародній арені. Серед них варто виокремити такі.

1. Формальний характер вищої освіти. у 90-х роках ХХ ст. державою було започатковано своєрідну лібералізацію ринку освітніх послуг, яка не лише призвела до тектонічних зсувів підвалин вищої школи, а й порушила її фундамент. Така лібералізація у вітчизняному виконанні вкотре підтвердила, що благими намірами може стелитися дорога до зовсім не благих, а негативних результатів. Зокрема, йдеться про результативність освітніх послуг вищої школи. Коли в Україні запроваджувався такий полегшений, на кшталт започаткування перукарської господарської діяльності, доступ до подання і розширення послуг вищої освіти, тоді пропагувалася, формувалася і відстоювалася у суспільній свідомості думка, що це, мовляв, посилить конкуренцію на ринку освітніх послуг, унаслідок якої мають зчезнути з цього ринку суб'єкти, що надають неякісну вищу освіту.

Однак цього не сталося, оскільки у суспільстві попит на дипломи вищої освіти значно випереджав попит на якісну вищу освіту. Таку надмірну тягу до номінальної вищої освіти можна пояснити почасти престижем вищої освіти, яка у минулому для більшості населення була недоступною і вважалась атрибутом панівних верств і вищих соціальних статусів. Тому для декого полегшена можливість отримати диплом, який засвідчує наявність вищої освіти в її власника, стала своєрідною компенсацією комплексу меншовартості. Але основною причиною погоні за дипломами вищої освіти без підтвердження належної якості цієї освіти, що живить та стимулює ринок освітніх послуг в українському суспільстві, безумовно, є попит на ринку праці таких легально фальсифікованих дипломів. Нескладно здогадатися, що такий попит має місце на вітчизняному ринку праці. Адже кому потрібні неuki за кордоном, а поки що маємо констатувати, що масове розширення освітніх послуг, яке відбулось у системі вищої освіти за останні два десятиліття, було несумісним із необхідним для цього забезпечення кадровими, матеріальними, фінансовими ресурсами й розгорталося на тлі погіршення демографічної ситуації в Україні. Зрештою це призвело до суттєвого зниження не лише якості цих послуг, а й контингенту студентів, коли в їхніх лавах почали масово з'являтися особи, які не здатні здобути вищу освіту.

За понад два десятиліття вища освіта у нашому суспільстві з елітарної трансформувалася в егалітарну. Залишається відкритим питання інтеграції нашої кількості вищої освіти в якість європейського простору вищої освіти. Адже лише за критерієм забезпечення саме належної якості вищої освіти ми можемо сподіватися на міжнародне визнання таких дипломів про вищу освіту. Без такого визнання чого буде варта наша вища освіта та вся її модернізація, що розгорнулася у нашому суспільстві [3, с. 463–465]?

У контексті здійснюваного аналізу українськими вченими зроблено низку концептуальних зауважень, що характеризують незадовільний стан вищої освіти в Україні, зокрема: значна частина вищих навчальних закладів формально набула статусу університетів, що девальвувало місію університетів і призвело до втрати їхнього родового професіоналізму та цільового покликання, а виграш у кількості ВНЗ призвів до втрат якості вищої освіти, навіть у раніше створених закладах; деформована та розширена вітчизняна вища школа не спроможна забезпечити якість своєї діяльності, яка б дозволяла їй закладам посісти будь-які місця у провідних міжнародних рейтингах; особливо різючий вигляд мають деформації української вищої освіти порівняно з провідними зарубіжними вищими навчальними закладами екстракласу; інтелектуально-творча праця і науково-педагогічна кар'єра перестали бути престижними в українському суспільстві, отже, й привабливими для молоді; з огляду на масовість вищої школи утрачена необхідна конкурсна конкуренція не лише під час вступу, а й під час навчання у вищій школі, що блокує необхідну селекцію контингенту студентів і множить її випускників із недостатнім рівнем компетентності [4, с. 46–61].

Крім того, паралельно цьому вибухоподібному зросту відбувався і відповідний ріст корупції, що супроводжувався різним падінням рівня реальних знань студентів (іноді майже до «нуля»). Відкриття нових спеціальностей і введення нових предметів часто було незабезпеченим належним чином ні наявністю підготовлених викладачів, ані якісними навчальними посібниками та методичною літературою, перетворюючись у відверту «халтуру» з виключно корисливими цілями. у цьому сенсі не тільки приватні вузи, що виникають без якоїсь реальної бази, а й непомірно роздуті за рахунок багатьох нових спеціальностей державні заклади перетворюються у свого роду «потьомкінські селища». Ще зберігаючи здатність продукувати якісні кадри, система вищої освіти трансформується в одну із сфер ринку послуг, для якої на першому місці є саме прибуток, що досягається будь-якими засобами, а всі інші параметри діяльності відходять на другий план. До сказаного варто додати, що вища школа належить до найбільш корумпованих сфер «пострадянської» економіки. Так, щонайменше 60% студентів в Україні регулярно дають хабарі за отримання оцінки [5, с. 142–158].

Екстенсивний ріст системи вищої освіти зумовлений високим попитом на неї серед усіх верств населення. Однак у прагматичному аспекті цей вид грошових вкладень населення поки що виявляється одним із найменш ефективних. Загальновідомо, що реальна соціальна потреба у випускниках вищів за більшістю спеціальностей у декілька разів менша їхньої чисельності, причому розрив збільшується з кожним роком. Більшість людей із вищою освітою сьогодні працюють у тих сферах, які не потребують наявності такого диплому (а часто і взагалі ніякого – наприклад, у роздрібній торгівлі, сфері обслуговування тощо). Люди, як правило, вкладають саме «у диплом», а не у реальні знання, намагаючись, де це можливо, замінити останні прийнятним грошовим внеском. Більшість випускників не працює за своєю безпосередньою спеціальністю і дуже часто з самого початку не збиралися цього робити. Останнє, зокрема, стосується педагогічних спеціальностей: незважаючи на великий надлишок людей із дипломами вчителів, школи зазнають хронічного дефіциту кадрів, що легко пояснюється низькою зарплатою і не престижністю цієї роботи.

Характерно, що щорічне збільшення бюджетних місць на педагогічні спеціальності, як правило, обґрунтовується нестачею сільських учителів – і це дивно, тому що реальна кількість випускників педвищів, які є вихідцями з сіл, давно перевищує їх потребу у декілька разів. Пояснення цього парадоксу дуже просте і полягає у тому, що сільська молодь використовує можливість отримання вищої освіти саме для того, щоб потім не повертатись у село, залишаючись у місті на будь-якій можливій роботі, навіть тій, що не потребує якої-небудь серйозної кваліфікації.

Однак і щодо більшості інших спеціальностей ситуація точно така ж. Величезний надлишок дипломованих спеціалістів спостерігається ледь не за всіма напрямками їхньої підготовки (особливо економіка, юриспруденція, медицина, гуманітарна сфера). є спеціальності, соціальний попит на які майже відсутній (наприклад, більшість спеціальностей у сфері культури), але кількість відповідних студентів там зовсім не знижується. Парадоксальність у тому, що попит на вищу освіту не зменшується, хоча його прагматична цінність падає.

Нині все ще залишається актуальною ідеологічна концепція, згідно з якою вища освіта є ледь не найголовнішим фактором розвитку суспільства «пострадянських» країн, які начебто відстають від провідних країн світу в економічному та технологічному аспектах, зокрема, через неефективну систему освіти. Тому стверджується, що потрібно лише вдосконалити цю систему, тоді ми стрімко наздоженемо ці країни за всіма іншими показниками. Безперечно, що розвиток вищої освіти є одним із необхідних факторів розвитку суспільства загалом, але настільки ж безперечно і те, що це далеко не єдиний фактор; якщо «не запрацюють» усі інші, то він сам по собі не тільки нічого не вирішує, а й навіть може погіршити негативні процеси. Так, наприклад, якщо з огляду на об'єктивний розподіл ролей у сучасному світі країна перебуває серед бідних країн «третього світу», то якби вона не розвивала систему освіти, це не тільки не змінить скільки-небудь істотно її положення, а радше навіть погіршить, оскільки з огляду на «сировинний» характер економіки спеціалісти з високих технологій, яких почне готувати ця країна, залишаться просто незатребуваними або затребуваними як емігранти у країнах «золотого мільярда». Важливо те, що «вибухонебезпечне» зростання сфери вищої освіти відбувається якраз не за рахунок підготовки спеціалістів із сучасних високих технологій (що відповідало б офіційній концепції), їхня доля у загальній кількості студентів і якість підготовки різко зменшилася порівняно з радянським періодом, а за рахунок багаторазового безглузлого збільшення долі спеціалістів для невиробничих сфер (управлінської, фінансової, сфери послуг, розваг тощо), що виявляються у своїй більшості незатребуваними у реальній економіці [6, с. 8–9].

Головне пояснення попиту на вищу освіту в умовах, що скорочують її реальне застосування, є у тому, що на рівні масової свідомості поширена віра у близький економічний «бум», у результаті якого відбудеться швидкий перехід до того типу суспільства, яке має місце у найбільш розвинених країнах світу. у розрахунку саме на це, а не на ті умови, які мають місце тепер, люди вкладають свої кошти у навчання дітей у вишах, а іноді вже самостійні люди витрачають на це більшу частину своїх доходів.

У нинішніх умовах, крім того, досить очевидно, що рівень освіти і наявність дипломів вельми мало пов'язані з рівнем доходів людини. Як відзначає І. Шаригін, у пострадянському соціумі «повністю відсутня позитивна залежність між якістю освіти й особистим успіхом у житті. Радше навпаки, ця залежність негативна. Особисті зв'язки і нерозбірливість у засобах є основними способами для досягнення успіху. Що стосується освіти, то потрібні не знання, а довідка про освіту, диплом – причому не важливо який. Дипломовані «неуки» роблять кар'єру швидше та успішніше, ніж добре навчені професіонали» [7, с. 109–121]. Тому, якщо у житті виходити з меркантильних інтересів, то справжня вища освіта безпосередньо необхідна порівняно невеликій частині населення, основна ж його маса зайнята такими видами діяльності, які не вимагають не тільки вищої, а часто навіть і середньої освіти. Таким чином, однією із специфічних соціальних функцій вищої освіти в Україні є її проєктивність, що різко домінує над прагматичністю: тут вища освіта найчастіше надмірна щодо поточних, нинішніх умов життя людини і набуває цілераціонального характеру лише як елемент бажаного майбутнього, тим самим несучи у собі велику долю ризику і навіть авантюризму [8, с. 11].

На сьогодні той рівень знань, який давався справжньою вищою освітою, потрібний зовсім невеликій кількості осіб – усього декільком відсоткам населення, що зайняте на високотехнологічних виробництвах і в обслуговуванні складної техніки, а також у сфері наукових досліджень та якісної гуманітарної діяльності. Всі інші зайняті на таких роботах, які вимагають лише сукупності елементарних навичок та невеликої ерудиції у дуже вузькому середовищі діяльності, яким швидко можна навчитися на практиці, і взагалі не вимагають спеціального навчання. Це стосується основних сфер зайнятості у наш час – сфери обслуговування, торгівлі та сфери управління («офісний планктон»). На таких роботах диплом потрібний виключно як статусна формальність, тому, як правило, тут буває байдуже, яка спеціальність написана у цьому документі, навіть не цікава його справжність (звідси й «індустрія» підробок). Ледь не найголовніший фактор якісної деградації вищої освіти і перетворення її у «торгівлю дипломами» у тому, що самі студенти від самого початку знають, що знання як такі їм для майбутньої діяльності та «кар'єри» зовсім не потрібні, а тому вони часто самі провокують заміну реального навчання корупційним обміном. Унаслідок цього сам «освітній процес» отримав відверто імітаційний характер. Це має вкрай деструктивний характер уже не тільки стосовно самої системи освіти, а й набагато більш фундаментальні руйнівні наслідки у вигляді знищення залишків трудової етики молоді, стимулює формування паразитичного, безвідповідального способу життя. Така «вища освіта» стала могутнім фактором антисоціальної і фактичної деградації особистості [9, с. 5–26].

2. Зниження інтелектуального потенціалу нації. На сучасному етапі розвитку домінуюча роль висококваліфікованої інтелектуальної праці стає визначальним фактором становлення нового типу суспільства і властивої йому економіки. На початку XXI ст. провідні світові держави переконливо демонструють, що наукові знання, освіта і професійна підготовка, «інвестиції у людину», що формують людський капітал за умови його успішного використання, відіграють значну роль у забезпеченні конкурентних переваг перед іншими країнами [10, с. 223].

До інтелектуального потенціалу (капіталу) нації належить уся накопичувана наукова, професійна, культурна інформація, знання та вміння спеціалістів усіх галузей і сфер життя, інтелектуальний, моральний та культурний розвиток кожної окремої людини. Імена вчених, просвітителів та діячів культури також стають цінностями, на яких виховується почуття патріотизму, гордості за свій народ. Авторитетні особистості створюють позитивний імідж нації для інших народів [11, с. 443–444].

На жаль, сьогодні відбувається поступова деградація інтелектуального рівня населення України. Корупційні процеси у системі вищої освіти та тренди глобальної економіки демонструють те, що сьогодні загалом не потрібні у великій кількості люди, що думають, а потрібні лише прості виконавці для обслуговування чиїхось бізнесових і політичних процесів та інтересів. Тому має місце процес спрощення та уніфікації освіти. Іншими словами, взято напрям на підготовку «людського капіталу» якості робочої сили нижчої та середньої ланки, здійснюючи тим самим спеціалізацію уже за соціальною ознакою. Загальнодержавна соціальна роль системи освіти як основи підвищення інтелекту і культури нації повністю ігнорується. Залежність рівня вимог до освіти від конкретних тимчасових потреб ринку підриває можливість довгочасного перспективного планування, виховання і підтримання національного інтелектуального рівня [12, с. 303].

На цю змінену парадигму освіти, на інтелектуальний потенціал молоді впливає і широка експансія візуальних форм і жанрів, які повсюдно тіснять книжкову культуру. Телебачення і комп'ютери не тільки знижують інтерес до книги, а й створюють новий режим сприйняття: візуальний образ зчитується миттєво і впливає на рівень підсвідомості. По-дру-

ге, рівень розвитку масової культури веде до кризи соціально-культурної ідентичності. Виникає нівелювання культурних відмінностей (національних, релігійних, соціально-групових, особистісних). По-третє, зростає тенденція до містицизму та міфотворчості. Масова культура міфологізує свідомість людини, причому всезростаючий міфологізм характеризується видовищністю і натуралізмом. Сучасні міфи, на відміну від архаїчних, свідомо конструюються і розповсюджуються, тиражуються за допомогою засобів масової комунікації. За допомогою цього відбувається трансформація реальності у свідомості людини.

Студентській молоді імпонує, що масова культура несе у собі зовнішньо привабливі і легко засвоювані ідеї та символи, апелює до віянь сучасної моди й еталонів престижного споживання, не вимагає напружених роздумів, дозволяє розслабитися, відволіктися від «прози життя», не повчає, а розважає, проповідує гедонізм як основну духовну цінність. Це не може не позначитись і на ставленні до навчального процесу. Соціологи відзначають відсутність глибокої особистої потреби студентів в отриманні знань і навичок, у систематичній інтелектуальній роботі, безвідповідальність і досить цинічне ставлення до навчання.

Крім того, залучення вищої школи в орбіту споживацької практики та ідеології не може не впливати на якість освіти. Адже сама освіта стала товаром, а найкращі виші – брендом. Із системи виховання та розвитку особистості університети трансформуються у транслятори професійних знань на яскраво вираженій комерційній основі. Враховуючи останній пункт, вони починають функціонувати «у парадигмі споживацького маркетингу, будуючи «клієнтські» відносини зі студентами», часто знижуючи вимоги до рівня професійних знань, до дисципліни студентів, передбачають лібералізацію моралі і поведінкових настанов у студентському середовищі. З огляду на обмежену кількість годин, що відводяться на гуманітарні дисципліни, та зниження загального культурного рівня студентів мимоволі стається спрощення вузівського курсу. Наявні програми і широкий спектр навчальної та хрестоматійної літератури останнього десятиліття орієнтує студента на отримання знань про все потроху. Форма контролю, що склалася («реферат», переказ лекцій, надзвичайне захоплення тестуванням), свідчить про небезпечну тенденцію, яка веде до поступової відмови від дискусій, самостійного викладання думок, серйозного вивчення культурного спадку і зрештою породжує феномен «стиснутого знання» у молодіжному середовищі. Можна говорити, що виші втратили свою місію важливого суб'єкту суспільного життя і справжнього культурного та виховного центру. Адже місія університету завжди знаходила своє вираження у творчих зусиллях щодо гуманізації суспільства, підвищення його інтелектуального, освітнього рівня, виховання у підростаючого покоління почуття громадянськості, позитивних життєвих настанов, толерантності, поваги до інших народів, культур та релігій [13, с. 39–42].

Найстрашніше, що корупційні та споживацькі матерії досягли наукового простору вищої освіти, що, без сумніву, призводить до інтелектуального виродження українського народу. у вишах України вже багато років відбувається негативний відбір і формування менталітету «бюджетників», які понад усе цінують стабільність і збереження доходів, а не пошук нових знань або виховання молоді. Отже, основними системними проблемами української університетської науки є:

– велика концентрація неправди і нерозуміння шкоди від цього. Постійна брехня розмиває етичні та наукові стандарти. Людина, яка змушена постійно «брехати» (наприклад, робить вигляд, що вчить студентів, які не можуть і не хочуть учитися; приймає плагіатні роботи; ставить позитивні оцінки повним невігласам), не може нормально займатися наукою. Наукові результати мають цінність тільки за умови довіри до них. в умовах процвітаня плагіаторів і навчання плагіату у школах та університетах науки не буде. Задавати «реферат» – це вчити плагіаторству. Боротьба за академічну чесність часто підміняється

імітацією боротьби з плагіатом. Позбавлення ступенів декількох осіб і розмови про використання антиплагіатного програмного забезпечення – це далеко не «академічна чесність», навіть не боротьба з плагіатом;

– *авторитарна атмосфера* («автономія ректорів») комфортна для псевдовчених та імітаторів, але не комфортна для добросовісних учених, вони від неї намагаються тікати. Витрачаються додаткові зусилля і час на бюрократичні процедури і ритуали, нервове напруження впливає на здоров'я;

– *перевантаження та низькі доходи викладачів*. Не буде ніякої системної науки ні зі старим (900 год.), ні з новим (600 год.) навантаженням, що часто містить більше реальних «горлових» годин;

– *нерозуміння світового досвіду і принципів оцінки наукової роботи як з боку МОН, так і з боку університетів*. Формальні вимоги, рейтинги і бездумне використання науково-метричних показників – це шлях до побудови культу карго. Якщо вимагати імітацію, то результатом буде імітація. Жодних реформ або хоча б шляхів до покращення ситуації у цій сфері поки що не видно. Нерозуміння принципів призводить до накопичення формальних вимог з метою «перестраховатися» (наприклад, у багатьох університетах вимагають у пакеті документів для захисту відзиви на автореферати, хоча цього немає у формальних вимогах ДАК, усі розуміють, що відзиви організовує сам дисертант). Вимоги публікацій «у Скопусі» призвели до того, що майже 2/3 (408 із 632) публікацій з економіки за 2014 р. були здійснені в одному комерційному журналі, який давно був виключений із бази даних Web of Science за низьку якість рецензування і великий обсяг небажаних самоцитувань. Можливо, цілком введення вимог «Скопуса» або «зарубіжних» публікацій є збагачення комерційних фірм? Якщо вимоги стають зовсім нереальними, то чиновники на вимогу громадськості їх «дещо» послаблюють, але таким чином, що вони зовсім втрачають сенс (наприклад, «Скопус» замінюють на «Індекс Копернікус», який не має сенсу). На жаль, цикл накопичення – ослаблення – накопичення формальних вимог презентується як реформи;

– *умови для роботи*. у західних університетах викладачі мають умови для роботи: власні кабінети, лабораторії та устаткування. Це все є дуже важливим складником наукової роботи. в українських університетах не всі мають власні столи, але навіть власний стіл на кафедрі не є заміною власного кабінету. Тим паче, що вдома у більшості вчених умови для роботи відсутні. Бібліотеки вишів також не є простором для наукової роботи та спілкування;

– *відсутність спеціалізованої освіти викладачів, керівників і чиновників, а саме знання англійської мови і сучасного наукового контексту (принципи оцінки, організації науки у світі, забезпечення академічної чесноти)*. Що й говорити, коли велика кількість ректорів не знають жодної іноземної мови. Тим паче, що законодавство не передбачає знання мови як вимогу для заняття керівних посад. Не знаючи, зокрема, англійської мови неможливо отримати знання сучасного наукового контексту;

– *кількісні вимоги до університетів*, які стимулюють послаблення вимог до якісної наукової роботи співробітників. Так, завищені вимоги до кількості професорів, доцентів, кандидатів стимулюють інфляцію наукових вимог до дисертацій і публікацій; вимоги до кількості публікацій і «апробацій» стимулюють вал фіктивних заочних конференцій і неперевірених журналів та збірників.

Треба чесно визнати, що основною функцією українських університетів є організація молодіжного безробіття й освіти невеликої кількості студентів. Основною проблемою науки в університетах є не засоби і кабінети, а повна відсутність академічної чесності та корупція. Саме це, а також імітація дозволяють вимагати атрибути «науки» у перевантажених і малозабезпечених людей.

Ніякого сенсу від «антиплагіатного» програмного забезпечення без розвитку культури академічної чесності не буде, буде тільки ріст попиту на послуги з написання текстів так, щоб конкретне програмне забезпечення «не піймало». Культуру академічної чесності швидко створити неможливо, але можливо хоча б ідентифікувати неправду в наявній культурі і намагатися від цього звільнитися. Зокрема, називаючи плагіат плагіатом незалежно від того, хто є його автором.

Необхідні системні заходи: повна відмова від вимог кількісних показників «науки» від усіх викладачів, хоча б на перехідний період. Краще ніяких публікацій, ніж плагіат та імітація науки. А тим, хто хоче займатися наукою, необхідно створювати умови для цього. Реформа оцінювання наукових результатів із використанням наукометричних показників повинна проводитися виключно в рамках оцінки експертами відповідно до принципів Лейденського маніфесту [14], тобто заміна різноманітних квотних принципів відбору в комісії за оцінкою на принципи запобігання конфлікту інтересів і персональної відповідальності експертів [15].

3. Зниження якості науково-педагогічних працівників (НПП). Однією з характерних особливостей сьогодення є зниження ролі викладача як єдиного джерела та «утримувача» наукових знань для студентів. Справді, отримуючи доступ в Інтернет, вони можуть знайти будь-яку інформацію, що їх цікавить. Однак у студентів відсутній досвід її систематизації, методологічного аналізу та оцінки достовірності. Тому сьогодні істотно зростає роль викладача як експерта та консультанта, що здатен допомогти студенту правильно орієнтуватися у світі наукової інформації [16].

Водночас розширюється діапазон педагогічного і психологічного впливу викладача на студентів. у сучасних умовах по-новому формулюються функції вищої школи. Сьогодні це не тільки підготовка спеціалістів, як говорили раніше, для народного господарства. Вища освіта стає обов'язковим етапом у розвитку особистості. Вона з часом стає більш масовою, чим створюються передумови для індивідуального розвитку, переходу до науково-інформаційних технологій [17].

Однією з найскладніших проблем української вищої освіти стала проблема людського капіталу самої системи освіти, що передбачає особливу якість працівника. Головне тут самотивація педагога, яка виходить за рамки просто творчої праці. Викладачі отримують не тільки грошовий дохід, їхня професія – це зовнішній соціальний статус. в освіті праця високосоціалізована, організована на основі постійної кооперації із колегами, виховання студентів на ґрунті спільного результату. Це відрізняє її від творчості іншої інтелігенції, яка організована на індивідуальній основі і більшою мірою включає елементи конкуренції.

Педагогічна праця залежить від поточної матеріальної винагороди. На початку ХХІ ст. остання не досягла соціально необхідного рівня, тому у системі освіти почалися руйнівні процеси. Зокрема, почалося переродження творчої діяльності у репродуктивну, у таку, що повторюється. Викладач перетворився на «погодинника», що відробляє тільки ту частину навантаження, яка формально оплачується, і став згортати власну творчу частину.

Якщо гарантована заробітна плата в освіті заздалегідь неконкурентноздатна, то найбільш кваліфіковані і талановиті люди відмовляються іти у цю сферу, туди потрапляє найменш сильна частина випускників вишів.

Майже всі викладачі були поставлені у такі матеріальні та моральні умови, що їм здавалося зайвим інвестувати у себе – підвищувати кваліфікацію, вести дослідження. Такі інвестиції не дають короткострокової віддачі, не збільшують дохід. Обирається альтернативна лінія поведінки – набрати більше поточного навантаження (що фіксується та оплачується). Перетворення викладача у «погодинника» розриває його зв'язок із студентами. Як наслідок, різко падає ефект викладацької праці [18, с. 300–301].

Формалізація, виродження викладацької праці призводить до формалізації процесу навчання з боку студентів. Освіта з розвитку особистості перетворюється у придбання суспільно встановленого набору знаків. Споживачі при цьому можуть оцінити, а отже, і вимагати тільки ті курси, результатом яких є придбання деяких прикладних умінь. Наприклад, володіння розмовною іноземною мовою, уміння плавати чи проходити формальні тести на наступну ступінь освіти. Компетенції, що пов'язані з придбанням систематичних знань та умінь отримувати нові знання, шукати і критично оцінювати інформацію, перетворюються у формальні елементи учбової програми. Виникає прагнення «проскочити» такі елементи, отримавши лише формальний знак їх освоєння.

Система освіти не винагороджує за заслугами тих своїх учасників, які обирають довгострокові стратегії. Якщо старші за віком викладачі все ще дотримуються стратегій, які були сформовані у 70–80 рр. ХХ ст., то їхні молоді колеги змушені від самого початку адаптувати свою поведінку до відсутності «академічних винагород», що веде до швидкого поширення корупції в освітньому процесі, заснованій на тінювих угодах учнів із викладачами щодо купівлі формальних знаків. Така корупція істотно перевищує традиційну для системи освіти «купівлю» більшої уваги до конкретного учня, тобто придбання змістовної праці викладача [19, с. 6].

Зазначимо, що великою проблемою у ВНЗ України є те, що істотних владних повноважень набув бюрократичний університетський прошарок, який отримав у своє розпорядження матеріальні ресурси. у результаті, на думку багатьох громадських діячів, центральною постаттю в університеті став не студент чи викладач, а адміністратор-бюрократ. Праця викладача оцінюється не реальним педагогічним зусиллям, а за кількістю годин, що він їх провів у аудиторії відповідно до учбового плану, складеного чиновниками. Невідомо, чим керуються співробітники учбових відділів під час виділення годин на той або інший предмет. Вони не підзвітні педагогічному колективу. Викладача лише повідомляють про кількість виділених йому годин на лекції і семінари без урахування його думки щодо цього питання. Від педагога вимагається своєчасне складання численних планів і звітів, зокрема рейтингових відомостей, компетентнісних характеристик та інших форм перевірки його роботи. При цьому не враховується час, що витрачається викладачем на засвоєння усіх форм звітності у кожному семестрі. Крім планів та звітів з учбової роботи, необхідно заповнювати ще і плани та звіти з наукової роботи, причому у формах, що постійно ускладнюються. Усе це за кількістю годин, що витрачаються на всі види звітності, можна порівняти з навчальним навантаженням або із затратами часу на написання невеликої наукової праці. Але всі ці витрати часу взагалі не враховуються. Прагнучи економити на заробітній праці, керівництво вишів скорочує кількість викладачів, збільшуючи навчальне навантаження тим, кого ще не звільнили. Водночас кількість персоналу, що обслуговує навчальний процес, далі зростає. Спостерігається різке явище: чим більше людей зайнято в організації навчального процесу, тим менше місця у ньому відводиться викладачу. Останній не бере участі у вирішенні жодного принципового питання як щодо організації навчального процесу, так і щодо його змісту. Основна функція викладача у вищій школі зводиться до виконання розпоряджень чиновників і звітів перед ними. Все це породжує величезну кількість корупційних схем і зловживань у системі вищої освіти, тому потрібна дебіюрократизація у сенсі різноманітних показів, інструкцій, які заважають функціонуванню як освіти, так і науки. і це не покращує якість НПП у ВНЗ України [20, с. 45–46].

Варто вказати на ще одну важливу причину погіршення якості науково-педагогічних працівників. Трудові колективи вишів уже давно практично повністю формуються за принципом «своїх людей», тобто через родинні, кумівські зв'язки або через хабарі, якщо людина

таких не має і її беруть у систему «з вулиці». Тому внутрішні відносини у таких колективах побудовані за «мафіозними» принципами із складною системою неформальних обов'язків, загальною «пов'язаністю» участі в одній корупційній системі, підлеглості всіх досить жорсткій системі неформальних правил «вертикальних» і «горизонтальних» відносин. Тому саме професійні якості тут часто цінуються менш за все, оскільки сама їх наявність робить людину небезпечним конкурентом і тим самим потенційною жертвою системи [21, с. 8].

Отже, проблема корупції у системі вищої освіти України явище не нове, але сьогодні воно досягло настільки масштабних меж, що вже стало загрозою національної і державної безпеки. Корупція порушує конструкційні принципи рівності та загальнодоступності освітніх послуг, сприяючи дискримінації громадян нашої держави за соціальним статусом і рівнем життя. Вона стала звичною нормою поведінки більшості студентів і часто єдиною можливістю отримати освітні послуги. Негативними наслідками поширення корупції є зниження інтелектуального потенціалу країни і престижу української вищої освіти на світовій арені, підрив важливих життєвих починань до досягнення мети «бути освіченим». Корупція впливає на якість освіти, виховує у студентів нігілізм до права, а також бажання у майбутньому отримувати матеріальні блага злочинним шляхом. Корупція у системі вищої освіти впливає на моральний стан усього суспільства і породжує значні проблеми на шляху до інноваційного розвитку держави.

Список використаної літератури

1. Friedrich C.I. Corruption Concepts in Historical Perspective /C.I. Friedrich //Political Corruption. Concepts @ Contexts. – New. Brundwick: Transaction Publisher, 2001. – P. 15–21.
2. Рябченко В.І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу /В.І. Рябченко. – К. :Фітосоціоцентр, 2015. – С. 100.
3. Там само. – С. 463–465.
4. Луговий В.І. Оптимізація вітчизняної вищої освіти: робота над систематичними помилками /В.І. Луговий, О.М. Слюсаренко, Ж.В. Таланова //Педагогічна і психологічна науки в Україні : в 5 т. – Т. 5. Вища освіта. – К. :Педагогічна думка, 2012. – С. 46–61.
5. Піщуліна О. Корупція у вищій школі /О. Піщуліна //Прозорість і корупція в системі вищої освіти України :зб. матер. конфер. (м. Львів, 22–23 лист. 2002 р.). – К. :Таксон, 2003. – С. 142–158.
6. Даренский В.Ю. Основополагающие подходы в образовании /В.Ю. Даренский // Humanities Vector. – 2015. – № 1. – С. 8–9.
7. Шарьгин И. Образование и глобализация /И. Шарьгин //Новый мир. – 2004. – № 10. – С. 109–121.
8. Даренский В.Ю. Основополагающие подходы в образовании /В.Ю. Даренский // Humanities Vector. – 2015. – № 1. – С. 11
9. Смолин О.Н. Образование – фундамент культуры /О.Н. Смолин //Свободная мысль. – 2012. – № 1–2. – С. 5–26.
10. Чекулина Т.А. Развитие интеллектуальной составляющей человеческого капитала в современной России /Т.А. Чекулина, С.П. Юхачев //Социально-экономические явления и процессы. – 2011. – № 11 (033). – С. 223.
11. Нуриев М.А. Теоретические основы формирования интеллектуальной нации в условиях высшей школы как условие инновационного развития РК /М.А. Нуриев, Ж.А. Сейсенбаева, И.А. Мырзаханова, А.Е. Садыкова //Фундаментальные исследования. – 2013. – № 4. – С. 443–444.

12. Найденова З.Г. Анализ проблем образования конца XX – начала XXI века /З.Г. Найденова //Известия российского государственного университета им. А.И. Герцена. – 2008. – № 66. – С. 303.
13. Арефьев М.А. Массовая культура и феномен «сжимающегося знания» в молодежной среде /М.А. Арефьев //Царскосельские чтения. – 2010. – Вып. XVI. – Т. 1. – С. 39–42.
14. Лейденский манифест для наукометрии [Электронный ресурс]. – Режим доступа :http://www.nanometr.ru/2015/07/31/naukometria_464938.html/.
15. Єгорченко І. Наука у «вакуумі» українських університетів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.education.ua.org/ru/article/521-nauka%20-v-vakuumi-ukrajinskikh-universitetiv/>.
16. Товажнянский Л.Л. Основы педагогики высшей школы /Л.Л. Товажнянский, О.Г. Романовский, В.В. Бондаренко, О.С. Пономарев. – Харьков :НТУ «ХПИ», 2005. – 600 с.
17. Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави /В.Г. Кремень //Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – 2003. – Вип. 1 (5). – С. 3–9.
18. Найденова З.Г. Анализ проблем образования конца XX – начала XXI века /З.Г. Найденова //Известия российского государственного университета им. А.И. Герцена. – 2008. – № 66. – С. 300–301.
19. Кузьминов Я.И. Образование в России. Что мы можем сделать /Я.И. Кузьминов //Вопросы образования. – 2004. – № 1. – С. 6.
20. Бабинцева Е.И. Снижение качества образования как следствие бюрократизации вузов /Е.И. Бабинцева, И.Г. Мураховская, Я.И. Серкина //Научные ведомости. Серия «Философия. Социология. Право». – 2014. – № 16 (187). – Вып. 29. – С. 45–46.
21. Даренский В.Ю. Основополагающие подходы в образовании /В.Ю. Даренский // Humanities Vector. – 2015. – № 1. – С. 8.

THE BACKGROUND OF THE NEED TO OVERCOME THE DESTRUCTIONS OF CORRUPTION IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE

Yevhen Vdovychenko

*Kherson State Agricultural University, Faculty of Biology and Engineering,
Department of the Philosophy and social-humanitarian disciplines
Stretenskya str., 23, 73006, Kherson, Ukraine*

The article analyzes the corruption component in the system of higher education in Ukraine. Attention is focused on the main critical elements, which lead to corruption. The main aspects of the degradation of the scientific and educational life of our country, their causes and consequences are examined. Attention is drawn to the responsibility of the state as an institution of public power, which leads to a systemic escalation of corruption in Ukrainian society.

Key words: higher education, philosophy of education, state, reforms, corruption, science, university, students, teachers.